

תלמיד שנידה לכבודו — נדויו נידוי. דתניא (ששניה ברייתא): מנודה לרב — מנודה לתלמיד, מנודה לתלמיד — אינו מנודה לרב. ונדייק לרב הוא דאינו מנודה, הא לכולי עלמא — מנודה (הרי לכל העולם, לכול, הוא מנודה) ונברר: למאי (קמה) נידה אוחו? אי במילי דשמאי (אם בדברים בעניני שמים) משום שאותו אדם עבר עבירה —

תלמיד חכם שנידה לכבודו — כנר פירשמי למעלה. עביד איניש דינא לנפשיה — דלמר ליה: את ממנינא לי הכי והכי. דפסיקא ליה — שזלי הוא לו, ולא ספק. סנו שומעניה — שיואלץ עליו שמועות רעות. צריכי ליה רבנן — דלמריה, דהוה רבנן, ואם לאו אל יבקשו תורה — הואיל וסנו שמועניה, הא דלריכי ליה רבנן לאו כלום הוא, דמוטב

מסורת הש"ס

- א. מויק טו, א (ושם סומנו מקבילות).
- ב. חגיגה טו, ב. ילקוט י"ד תקטט.
- ג. חגיגה טז, א. קדושין מ, א.
- ד. ירושלמי מויק פ"ג ה"א (בשינוי ועיניו).

גרסות

חייך אמר ליה לא מסייתך בכתיי: אחיך אמר ליה לא מסייתיה.
אתא לבי — שרי לי בכתיי ובמקורות משפט זה אינו. פוק עיני בכתיי וכעין זה במקורות: עניני מר.
שם שמים בפרהסיא במקצת כתיי וכמה ראשונים יש כמו במקבילות: **שם שמים בפרהסיא**. אינו והאמר ר' יצחק כל המחלל שם שמים בסתר כאילו חזק רגלי שכינה שנאמר השמים כסאי והארץ הדום רגלי. לא קשיא הא דמצי כייף ליה ליצירה הא דלא מצי כייף ליה ליצירה.

איסיים

ר' שמואל בר נחמני (נחמן) מגדולי אמוראי ארץ ישראל בדור השני-שלישי לאמוראים שם, ומגדולי חכמי האגדה בתלמוד.
 ר' שמואל בר נחמני היה כנראה יליד ארץ ישראל, אם כי אולי שהה זמן מסוים גם בבבל, והיה תלמיד מובהק לאמורא ר' יונתן, ותלמיד ר' יהושע בן לוי. כבר בדורו היה מפורסם כ"בעל אגדה", ודבריו באגדה מציגים לרוב בתלמוד ובמדרשים, אם כי יש גם מאמרי הלכה שמסר ושמסרו אחרים בשמו. ורוב תלמידיו ר' יוחנן פאולוה שאלות שונות ומסרו דברי תורה בשמו. לר' שמואל בר נחמני היה מעמד נכבד כאחד מחכמי "סוד העיבור", והוא קרוי "אחד מגדולי הדור", ואף כענין העם במי קיסר רומי.
 ר' שמואל בר נחמני הגיע לזקנה מוקדם, וכאשר היה ר' אמי ראש הישיבה כבר נמנע מפני זקנתו לבוא בקביעות אל בית המדרש ונאמן נראה שהיה לו בית מדרש פרטי משלו. שאולי הגיעו בו יותר את לימוד האגדה.

העולם

אתא זיכורא וטרקיה
 עקיצת דבורה או צרעה ככלל עלולה להיות מכאיבה מאד, ועקיצה במקום רגוש — מכאיבה פי כמה. אולם קיים באוכלוסיה אחוה אחד בערך של אנשים שיש להם רגישות מיוחדת לעקיצות אלה ולחומר החייל המופרש בעקיצה. לגבי אנשים רגישים אלה אפילו עקיצה אחת היא מסוכנת, ובלא טיפול נדי מהיר אף עשויה לגרום למוות של הנעקץ.

עיונים

צורבא מרבנן עביד דינא / יש מי הראשונים שהסבירו כי הכוונה היא שתלמיד חכם מותר לו לטות אדם החייב לו מן, אם אינו פורע לו, כאשר ברור שהיה עם החכם (רי"ד, ר"ז). אכן רבים לא הסכימו להלכה זו, כיון שסביר שהרבי יוכל לנהוג לחלול השם. הם מסבירים כי המדובר הוא בחכם המנדה לכבודו, שאם היה דבר הביוון באופן שיש בו הלכה פסוקה שהוא אסור, רשאי החכם לנדות עליו (רי"ח). יש שאף הוסיף והסביר שאז הנדוי חל על כל אדם (רי"ח). יש שאמרו כי אין הדבר נוגע לדין נידוי אלא הוא חלק מן ההלכה הבלבדית שאדם רשאי לעשות דין לעצמו ואינו חייב להמתין לפסק בית דין להוציא ממון שגוילים ממנו, ואין להחידש כאן אלא לגבי תלמיד חכם שאפילו הוא רשאי לעשות כן, למרות שראוי להכנס לנהוג בדרכי נעם ולבלת לפנים משרות הדין (רי"ט, א"ר).

דהו סנו שמועניה / יש שפירשו שהיה אותו תלמיד נהג שלא בדרך חכמים במיני זמר וכיוצא באלה, או שהיה עוסק בספרי מינים (רי"ח). אבל רוב המפרשים מסבירים כי היה חסור על עבירות של גזאן (תרי"ח, פירוש ר"י בתוס' ד"ה וטרקיה). הריטב"א מסביר כי לא עבר על איסורים מן התורה, אלא שהיה נהג היתר באיסורי חכמים בדיני יחוד וכיוצא בהם.
לשמתיה צרכי ליה רבנן / ושאלו: אף אם מנינם אותו, הרי שנינו שהמנודה שונה ושונים לו! וכתב הריטב"א כי אין זה נאה שיהיו התלמידים יושבים ברחוק ארבע אמות ממנו בדרך שנהגים במנדה, ואילו אחרים אמרו כי מבאן ראה להבדיל בין נידוי לשמתא, שהשמתא חמורה יותר, ומי ששמתוהו אסור לו ללמד אחרים, ואין אין נידוי מותר לאחר.
מיתחיל שמא דשמאי / וחילול השם הוא דין במה שילמדו ממנו אחרים לזלזל באיסורים, הן כמה שיכולים לומר שחכמים נושאים פניהם ליה ואין מענישים עבריינים שביניהם (תרי"ח).
נידויה של שמאי (רי"ח). ושאלו ראשונים: מפני מה לא הותר נידויה (וכן נידויה של אותו תלמיד חכם) אלא לאחר זמן מרובה? יש שאמרו כי אין הנדוי (או השמתא) מותרים אלא כאשר המנודה חרז בו מן העבירה וכיון שלא חרז בו לא הותר (ר' יהונתן, פירוש לרי"ח). ואחרים אמרו כי אין מתירים נידוי אלא אם כן היו גדולים מן המנדה, וראינו חל רבי יהודה חכמה וראת חטא ולכן התרבו לחפש: מן רב מי שיוכל להתיר לאותו אדם (רי"ח) בשם הריטב"א.

תלמיד שנידה לכבודו — נדויו נידוי. דתניא: מנודה לרב — מנודה לרב.

לרב הוא דאינו מנודה, הא לכולי עלמא — מנודה (הרי לכל העולם, לכול, הוא מנודה) ונברר: למאי (קמה) נידה אוחו? אי במילי דשמאי. — "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל) שנגד ה', ובמקום שיש חילול שמו, אין להחשיב שום דבר, גם לא את גדלותו של הרב וחכמתו, שגם הוא צריך לנהוג נידוי באדם זה! אלא לאו (האם לא) מדובר בשנידה לכבוד עצמו, ואם כן משמע מכאן שנידויו נידוי לכל אדם (פרט לרב). אמר רב יוסף: צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה (תלמיד חכם עושה דין לעצמו בדבר הברור לו) ואינו צריך ללכת לבית דין שיפסקו דינו תחילה, וכן הוא נוהג כשנהגו בו לזולל.

א מסופר: ההוא צורבא מרבנן דהו סנו שומעניה (תלמיד חכם אחד שהיו עליו שמועות רעות) שהיה חסוד בדבר-עבירה, אמר רב יהודה: היכי ליעביד (כיצד נעשה?) לשמתיה — צריכי ליה רבנן (אם נודה אותו — צריכים אותו חכמים) שהיה גדול כחורה, לא לשמתיה — קא מיתחיל שמא דשמאי (נאם לא נדה אותו יתחלל שם שמים). אמר ליה (לח רב יהודה לרבה בר בר חנה: מידי שמיע לך בהא (האם שמעת דבר בעינין זה?) אמר ליה (לח הכי נכח) אמר ר' יוחנן: מאי דכתיב (מה פירושו הכתוב) "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב, ז) ללמדנו: אם דומה הרב למלאך ה' — יבקשו תורה מפיו, ואם לאו שאיננו טהור וכשר — אל יבקשו תורה מפיו, ואפילו הוא גדול בתורה אין ללמוד ממנו. וכיון שכן שמתיה ננידה אותו רב יהודה לאותו תלמיד. לסוף איחלש רב יהודה אתו רבנן לשיולי ביה (נסוף לאחר זמן נחלש רב יהודה) ועמד למה. באו חכמים לשאול בו לשלומה ואתא אלוהי נמי בהדייהו (וגם הוא המנודה גם כן איתו). כד חזייה רב יהודה חיין (כאשר ראה אותו רב יהודה חיין). אמר ליה (לח המנודה: לא מסתיין דשמתיה לההוא גברא, אלא אחוכי נמי חיין כי (לא דיין) שנדיה את האינש ההוא, איתן, אלא אתה גם צוחק עליי?) אמר ליה (לח רב יהודה: לאו בדידך מחייכנא (לא אוליגא אלא אני צוחק) אלא דכי אזיגנא לההוא עלמא כדיתא דעתאי, שכאשר אני הולך לעולם ההוא שמח אני שאפילו לאדם גדול כמוד לא החזפתי לך ונהגתי בו כדין. כאשר נח נפשיה (נחה נפשו, נפטר).

רבנן: גבירא דחשיב כרב יהודה ליפא הכא דלישרי לך, אלא זיל לגביה דרבי יהודה נשיאה דלישרי לך, אזל לקמיה, אמר ליה לרבי אמי: פוק עיין בדיניה, אי מיבעי למישרא ליה — שרי ליה. עיין רבי אמי בדיניה, סבר למישרא ליה. עמד רבי שמואל בר נחמני על רגליו ואמר: ומה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנדיויה שלש שנים — יהודה חבירינו על אחת כמה וכמה! אמר רבי יוסי: מאי דקמן דאתא האידינא האי סבא בבי מדרשא, דהא כמה שני לא אתא. שמע מינה לא מיבעי למישרא ליה. לא שרא ליה. נפק פי קיבלוהו, עיילוהו למערתא דדייני — וקיבלוהו. מאי טעמא? — דעבד כרבי אילעאי. דתניא, רבי אילעאי אומר: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו — ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתעטף שחורים, ויעשה מה שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. שפחה של בית רבי מאי היא? — דאמתא דבי רבי חזייתה לההוא גבירא דהנה מחי לבנו גדול.

דרכ יהודה, אתא לכי מדרשא, אמר להו: שרו לי (בא המנודה לבית המדרש, אמר להם: התירו לי את הנדוי!) אמרו ליה רבנן: גברא דחשיב כרב יהודה ליכא הכא דלישרי לך (אמרו לו חכמים: אדם חשוב כר' יהודה אין כאן שיוכל להתיר לך). אלא זיל לגביה דר' יהודה נשיאה בארץ ישראל שיתיר לך. אזל לקמיה (הלך לפניו). אמר ליה (לח ר' יהודה הנשיא לר' אמי: פוק עיין בדיניה, אי מיבעי למישרא ליה — שרי ליה נצא עיין בדינו, אם צריך להתיר לו — הוה לו בשליחותי עיין ר' אמי בדיניה). סבר למישרא ליה נחמני על רגליו ואמר: ומה שפחה של בית רבי שניחה אדם פעם לא נהגו חכמים קלות ראש בנדיויה שלש שנים, מדרשא, דהא כמה שני לא אתא. שמע מינה לא מיבעי למישרא ליה. לא שרא ליה. נפק פי קיבלוהו, עיילוהו למערתא דדייני — וקיבלוהו. מאי טעמא? — דעבד כרבי אילעאי. דתניא, רבי אילעאי אומר: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ואינו יכול להשתלט עליו — ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתעטף שחורים, ויעשה מה שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. וכיון שראו אדם אף שערב עבירה עשה זאת בצניעא באופן שאל רבי היה לקבורה מכובדת. ושואלים: אותו סיפור שהזכיר ר' שמואל בר נחמני בענין שפחה של בית רבי מאי היא (מה הוא?) ומסופר, דאמתא דבי רבי חזייתה לההוא גבירא דהוה מחי לבנו גדול (שהמשרתת, השפחה, של בית רבי ראתה אדם אחד שהיה מכה את בנו הגדול)

תלמיד חכם שנידה לכבודו — נדויו נידוי. דתניא: מנודה לרב — מנודה לרב.
לרב הוא דאינו מנודה, הא לכולי עלמא — מנודה.
למאי? אי במילי דשמאי. — "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'"! — אלא לאו — לכבוד עצמו. אמר רב יוסף: צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה.
א ההוא צורבא מרבנן דהו סנו שומעניה. אמר רב יהודה: היכי ליעביד? לשמתיה — צריכי ליה רבנן, לא לשמתיה — קא מיתחיל שמא דשמאי. אמר ליה לרבה בר בר חנה: מידי שמיע לך בהא: אמר ליה: כהן שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" אם דומה הרב למלאך ה' — יבקשו תורה מפיו, ואם לאו — אל יבקשו תורה מפיו. שמתיה רב יהודה. לסוף איחלש רב יהודה, אתו רבנן לשיולי ביה, ואתא איהו נמי בהדייהו. כד חזייה רב יהודה חיין אמר ליה: לא מסתיין דשמתיה לההוא גבירא אלא אחוכי נמי חיין ביי? אמר ליה: לאו בדידך מחייכנא אלא דכי אזיגנא לההוא עלמא כדיתא דעתאי דאפילו לגבירא כנותן לא חניפי ליה. נח נפשיה דרב יהודה, אתא לבי מדרשא אמר להו: שרו לי! אמרו ליה

תוספות

וטרקיה נשכו אמתו ויש מפרשים: מדה כנגד מדה, משום דנחשד בזנות.
 ולא קיבלוהו — דהורא ליה עכנא.
 דעבר אדרבי אילעאי — ולכן לא קיבלוהו, אף על פי שהיה תלמיד חכם. ויש גורסים: דעבד כרב אילעאי, ומשום הכי קיבלוהו דייני.
 אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו — וכתב רבנו חננאל: חס ושלום, לא הותר לו לעשות עבירה, אלא על ידי כך יכעו לבו. בפרק קמא דקדושין (מ, א) פירשתי.

רבנן: גבירא דחשיב כרב יהודה ליפא הכא דלישרי לך, אלא זיל לגביה דרבי יהודה נשיאה דלישרי לך, אזל לקמיה, אמר ליה לרבי אמי: פוק עיין בדיניה, אי מיבעי למישרא ליה — שרי ליה. עיין רבי אמי בדיניה, סבר למישרא ליה. עמד רבי שמואל בר נחמני על רגליו ואמר: ומה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנדיויה שלש שנים — יהודה חבירינו על אחת כמה וכמה! אמר רבי יוסי: מאי דקמן דאתא האידינא האי סבא בבי מדרשא, דהא כמה שני לא אתא. שמע מינה לא מיבעי למישרא ליה. לא שרא ליה. נפק פי קיבלוהו, עיילוהו למערתא דדייני — וקיבלוהו. מאי טעמא? — דעבד כרבי אילעאי. דתניא, רבי אילעאי אומר: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו — ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתעטף שחורים, ויעשה מה שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. שפחה של בית רבי מאי היא? — דאמתא דבי רבי חזייתה לההוא גבירא דהנה מחי לבנו גדול.

אורח ה הלכה

במילי דשמאי / מי שנודוה על אחר הרבים שהיבים עליהם נידוי (ולא מבה תלמיד חכם). אפילו נדרוה קטן שבשראל הרי הנשיא וכל ישראל חייבים לנהוג בו נדוי, עד שיתירו לו. (ש"ע יורד של, ח)
תלמיד חכם שרצו / תלמיד חכם שרצו את בית דין ממרהים לגרותו אלא נשפטו ממנו. אף על פי שמלוקים אותו אם נחתיב בכך. ואם יש לו שם רע, שמתעסק בדברים האסורים שבגלל טוהר הדינים יסור צדו מתחלל — מנינם אותו.
עשה דין לעצמו / רשאי אדם לעשות דין לעצמו במקום שברור שחודן פסול. ויש בענין זה פרטים רבים בהלכה כבוד ומתי מותר הדבר. (שם חר"מ סימן ד)

